

Materiały szkoleniowe:

**„Procedura odebrania dziecka z rodziny.
Praca z rodziną w kontekście
umieszczenia dziecka w pieczy
zastępczej”**

KRAKÓW 2015

Zagrożenie dobra dziecka w polskim ustawodawstwie.

Praca z rodziną w kontekście umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej

Rodzina jest podstawowym, naturalnym i pierwotnym środowiskiem funkcjonowania i rozwoju dziecka. Dobrej rodziny w procesie wychowania i wzrastania dzieci i młodzieży nie jest w stanie zastąpić nikt, dlatego polityka państwa oraz wszelkie działania instytucji samorządowych i organizacji pozarządowych powinny być nakierowane na pomoc udzielaną rodzinie i w rodzinie.

W sytuacjach kryzysowych, gdy rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z problemami: nie może, nie potrafi bądź nie chce zajmować się dzieckiem, zachodzi konieczność udzielenia pomocy, wsparcia zewnętrznego lub interwencji.

W takiej sytuacji, w myśl konstytucyjnej zasady pomocniczości, dziecko ma prawo do pomocy, w tym do pieczy zastępczej: „Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych”, tak stanowi **Konstytucja RP** (art. 72 ust 2).

Konieczność ingerencji państwa w sferę uprawnień rodziców rodzi jednak swoisty konflikt z prymatem rodziców w wychowaniu dzieci i zasadą autonomii rodziny od wpływów zewnętrznych, dlatego **Konwencja o prawach dziecka** określa przyczyny umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej i zawęża je do sytuacji, gdy:

- Dzieci zostały pozbawione pieczy rodziców z przyczyn związanych z brakiem lub niewłaściwą (patologiczną) relacją pomiędzy rodzicami a dziećmi (np.: śmierć rodziców, choroba uniemożliwiająca opiekę, kara pozbawienia wolności, orzeczenie sądu dla nieletnich o ograniczeniu władzy z powodu demoralizacji nieletniego itp.);
- Wynikają one z naganego sposobu sprawowania przez rodziców pieczy nad dzieckiem, tj. gdy rodzice nie wywiązują się należycie z zadań względem dziecka.(art. 20).

Obowiązująca od 1 stycznia 2012 r. ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej reguluje:

- zasady i formy udzielenia niezbędnej pomocy rodzinom przeżywającym trudności w funkcjonowaniu;
- zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków;
- zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- zasady finansowania i wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;

- zadania w zakresie postępowania adopcyjnego.

Głównym celem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jest zapewnienie każdemu dziecku stabilnego, trwałego i rodzinnego środowiska wychowawczego.

Najważniejsze źródło prawa, **Konstytucja RP**, podkreślająca rangę i znaczenie praw dziecka, stanowi, iż w myśl zasady pomocniczości dziecko ma prawo do opieki i pomocy, w tym do pieczy zastępczej. Również **Konwencja o prawach dziecka** zobowiązuje Państwa Strony do zapewnienia specjalnej ochrony i pomocy dzieciom czasowo lub stale pozbawionym środowiska rodzinnego lub niemogącym, ze względu na swe dobro, w nim przebywać.

Obowiązujące regulacje prawne mają za zadanie umożliwić stworzenie spójnego systemu pomocy rodzinie w sytuacji, gdy ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji. Działania podejmowane w ramach tego systemu powinny zapewnić rodzinie taką pomoc, aby w efekcie wyeliminowane zostało zagrożenie zabrania dziecka z rodziny biologicznej lub zapewniony został szybki do niej powrót tych dzieci, które z uwagi na ich dobro okresowo musiały zostać umieszczone w instytucjach opieki zastępczej.

Szczególny nacisk kładzie się na respektowanie podmiotowości dziecka, jego opinii i światopoglądów. Dziecko nie może stać się przedmiotem opieki, ale musi być pełnoprawnym podmiotem, który ma możliwość zrozumienia i zaakceptowania decyzji podejmowanych w jego sprawie. Ważne jest zatem, aby zgodnie z normami Konwencji o prawach dziecka zapewnić dziecku takie zastępcze środowisko rodzinne, aby mogło ono odzyskać poczucie emocjonalnego bezpieczeństwa i stabilizacji, zachować swoją tożsamość i ciągłość więzi.

W myśl obowiązujących zapisów obowiązkiem władzy publicznej jest więc zapewnienie dziecku możliwości wychowywania się w rodzinie biologicznej, a gdy ta nie jest w stanie zapewnić mu opieki, w rodzinnych formach opieki zastępczej. Należy również zapewnić pomoc rodzinie poprzez podejmowanie działań na rzecz powrotu dziecka, nad którym sprawowana jest rodzinna opieka zastępcza, do rodziny biologicznej, a także poszukiwanie rodzinnych form opieki zastępczej, zanim zdecyduje się umieścić dziecko w formie instytucjonalnej oraz dobieranie formy rodzinnej opieki zastępczej w taki sposób, aby dziecko, nad którym jest sprawowana rodzinna opieka zastępcza, miało możliwość kontaktu z rodziną biologiczną.

W świetle *Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* praca z rodziną w jej miejscu zamieszkania, wspieranie jej w problemach, praca profilaktyczna stać się mają priorytetem działań prowadzonych na terenie każdej gminy.

Chodzi o stworzenie możliwości reagowania na problemy rodzin nie wtedy, gdy już dojdzie do rodzinnej tragedii, ale w momencie, gdy można zauważyć pierwsze sygnały nie

radzenia sobie z rodzinnymi zadaniami. Taka wczesna interwencja stwarza szansę efektywnej pomocy i chroni integralność rodziny.

Prawne aspekty odebrania dziecka z rodziny.

Procedura odebrania dziecka z rodziny

Uprawnionym do odebrania dziecka jest pracownik socjalny, którego w takie narzędzie wyposaża zmieniona ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Zgodnie bowiem z art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie pracownik socjalny, wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, którą jest w myśl przepisów prawa karnego małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo,- powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Jeśli nie ma takich osób, to dziecko umieszcza się w rodzinie zastępczej lub innej placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Ważne!!!

Pracownik socjalny ma uprawnienie do odebrania dziecka tylko:

- w razie bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie,
- w czasie wykonywania obowiązków służbowych.

Tak więc pozyskanie informacji o niebezpieczeństwie grożącym dziecku, które poddawane jest przemocy, musi skutkować podjęciem działań przez pracownika socjalnego. Może np. udać się do rodziny w celu sporządzenia wywiadu środowiskowego i jeśli w jego ocenie sytuacja tego wymaga powinien podjąć działania, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Interwencję polegającą na odebraniu dziecka z rodziny pracownik socjalny podejmuje w sytuacji, gdy jest świadkiem sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu dziecka, np. opiekunowie są niezdolni do opieki nad dzieckiem z uwagi na nietrzeźwość lub wykazują agresję w stosunku do dziecka, albo też opiekunów dziecka po prostu w mieszkaniu nie ma.

W takich sytuacjach istnieje obawa, że brak interwencji spowoduje nieodwracalne w konsekwencji skutki, które mogą doprowadzić do tragedii. Słusznym, z punktu widzenia bezpieczeństwa dziecka, wydaje się wezwanie na interwencję Policji, a tylko gdyby to z jakichś powodów nie było możliwe, pracownik socjalny może podjąć działania w pojedynkę.

Odbierając dziecko w tym trybie pracownik socjalny ma obowiązek powiadomienia niezwłocznego sądu opiekuńczego (nie później jednak niż w przeciągu 24 godzin)

Rodzice mają prawo do wniesienia do sądu zażalenia na odebranie dziecka. Sąd rozpatruje je niezwłocznie, nie później niż w przeciągu 24 godzin.

Decyzję o odebraniu dziecka pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem policji a także lekarzem, ratownikiem medycznym lub pielęgniarką.

Udział Policji przy odebraniu dziecka

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i administracji z 31 marca 2011 roku w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka (...) udział funkcjonariusza Policji odbywa się na wniosek pracownika socjalnego.

Policjant biorący udział w odebraniu dziecka ma obowiązek:

- zażądać legitymacji służbowej od pracownika socjalnego,
- sprawdzić dane dziecka, rodziców, opiekunów prawnych i faktycznych, lekarza lub ratownika medycznego,
- zapoznania się z informacjami dotyczącymi dziecka, będącymi w posiadaniu pracownika socjalnego,

Procedura postępowania funkcjonariusza Policji obejmuje zapewnienie bezpieczeństwa dziecku i pracownikowi socjalnemu, w razie potrzeby udzielenia pierwszej pomocy i wezwania pogotowia.

Funkcjonariusz Policji:

- przedstawia swoje stanowisko, co do zasadności odebrania dziecka,
- wręcza rodzicom lub opiekunom pouczenie o prawie złożenia zażalenia,
- na wniosek pracownika socjalnego udziela niezbędnej pomocy w umieszczeniu dziecka u innej osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub innej placówce,
- zapewnia bezpieczeństwo dziecku, pracownikowi socjalnemu i innym osobom uczestniczącym w odebraniu dziecka,
- ustala tożsamość osoby, rodziny lub placówki, w której ma być umieszczone dziecko,
- z przeprowadzonych czynności funkcjonariusz Policji sporządza notatkę urzędową,
- kopię notatki przekazuje sądowi opiekuńczemu oraz jednostce pomocy społecznej,

Oczywistym jest, że przemoc w rodzinie jest skomplikowanym zjawiskiem społecznym, do wyeliminowania którego potrzebna jest interdyscyplinarność i współpraca. Z tych też względów decyzję o odebraniu dziecka podejmuje pracownik socjalny nie sam, ale wspólnie z funkcjonariuszem Policji i lekarzem/ratownikiem medycznym/pielęgniarką.

Na pracowniku socjalnym ciąży też obowiązek powiadomienia sądu opiekuńczego o odebraniu dziecka z rodziny. Musi to uczynić w ciągu 24 godzin. Na pracowniku socjalnym i policjancie spoczywa nadto obowiązek powiadomienia rodziców i opiekunów o służącym im prawie zażalenia na odebranie dziecka. Sąd nie później niż w ciągu 24 godzin wydaje orzeczenie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, jeśli nie stwierdzi bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości w dokonaniu tej czynności.

Nie można jednak w żadnym przypadku zapominać, że uprawnienia pracownika socjalnego,

nie zostały mu przekazane „od policjanta”. Art 12a ustawy ma zastosowanie w bardzo szczególnych przypadkach.

Wobec tego, że przepisy nie regulują wprost sposobu doprowadzenia dziecka, należy przyjąć za zasadę, że za kompleksowe zabezpieczenie sytuacji dziecka, odpowiadają trzy służby biorące udział w procedurze odbierania dziecka z rodziny. Niemniej jednak, jeżeli po uzgodnieniu z pozostałymi służbami, obowiązku przewiezienia dziecka podejmie się pracownik socjalny, to obowiązek ten spoczywa na samorządzie gminnym lub powiatowym jako organie odpowiedzialnym za realizację wszystkich zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

W takim przypadku to samorząd gminny lub powiatowy będzie zobowiązany do zorganizowania dowiezienia dziecka do określonego miejsca w celu zabezpieczenia jego sytuacji lub do pokrycia kosztów zorganizowania transportu.

Należy też pamiętać, że bez względu na treść art. 12a ustawy, obowiązuje ustawa o Policji, zgodnie z którą, do podstawowych zadań Policji należy ochrona życia i zdrowia ludzi przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra. Realizując to zadanie Policja ma prawo zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego.

Należy także mieć na uwadze, że na żądanie pracownika socjalnego Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 598 kpc w związku z art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Niezależnie o zapisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie, które określa procedurę postępowania Policji przy:

- wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny przez pracownika socjalnego,
- podejmowania decyzji o odebraniu dziecka z rodziny,
- sposób dokumentowania czynności odebrania dziecka.

Problematyka sytuacji rodzinnej w kontekście umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Rzeczywistość psychologiczna dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej

Dziecięce poczucie czasu

Dziecięce poczucie czasu koncentruje się na teraźniejszości, a co za tym idzie, uniemożliwia odróżnienie stanu stałego od tymczasowego lub przewidywania przyszłości. Różnica między okresem tygodni a miesięcy nie jest dla dziecka zrozumiała.

Przeniesienie do nowego miejsca nawet na jeden dzień lub trwająca tyle rozłąka z opiekunem może być źródłem ogromnego stresu. Im młodsze dziecko i im dłuższy okres niepewności lub separacji, tym większe szkody mogą nastąpić w dziecięcym samopoczuciu.

Każde działanie oddzielające dziecko od zapewniającego psychologiczne wsparcie opiekuna powinno być głęboko przemyślane i traktowane jako sprawa niezwyklej wagi.

Mechanizm „uciekaj albo walcz”

Dzieci, które doświadczyły przemocy lub zaniedbania są bardzo wyczułone na każde potencjalne zagrożenie. Lęk staje się stałym elementem ich funkcjonowania a całe zachowanie podporządkowane jest jednemu celowi – przetrwaniu.

Zachowanie dziecka w takiej sytuacji może przybrać formy z dwóch skrajnych biegunów:

- 1. wycofania z relacji i buntu – interpretowanymi jako zachowania aspołeczne*
- 2. wycofania z relacji i zamknięcia w swoim świecie – interpretowane jako bierność lub skłonność do fantazjowania*

U podłoża tych zachowań leżą zmiany w rozwoju i organizacji mózgu. Dziecko staje się hiperczułne, nadaktywne, agresywne, często miewa napady furii, pojawia się regres w rozwoju.

Trudności adaptacyjne w rodzinie zastępczej mogą wynikać z:

1. po stronie dziecka:

- braku przygotowania dziecka do zmiany
- dotychczasowych nawyków i schematów funkcjonowania dziecka nieprzystających do nowej rzeczywistości w rodzinie zastępczej
- trudności emocjonalnych dziecka związanych z przeżyтыми stratami i dotychczasowym obciążającym doświadczeniem
- zaburzeń z obszaru zdolności do więzi dziecka
- deficytów rozwojowych dziecka

2. po stronie rodziny

- braku odpowiedniego przygotowania rodziny naturalnej i zastępczej
- braku określonego celu interwencji polegającej na oddzieleniu dziecka od rodziny naturalnej
- nierealistycznych lub niezrozumiałych dla dziecka oczekiwań opiekunów zastępczych
- braku wsparcia rodziny naturalnej i zastępczej (bliskich, innych podobnych rodzin, specjalistów)
- emocjonalne wypalenie opiekunów zastępczych

Konflikt lojalności - Znaczenie utrzymania więzi emocjonalnych rodzica z dzieckiem umieszczonym w pieczy zastępczej.

Jak pomóc dziecku uporać się z konfliktem lojalności?

Opiekunowie zastępczy mogą pomóc:

- akceptując uczucia dziecka do jego rodziców i rodziny
- nie zniechęcając dziecka do mówienia o jego rodzinie

- zachęcając do posiadania zdjęć i pamiątek związanych z bliskimi, ważnymi miejscami, wydarzeniami itp.
- angażując rodziców w podejmowanie ważnych decyzji dotyczących np. edukacji, zdrowia, praktyk religijnych dziecka itp.
- *organizując spotkania dziecka z jego rodziną*
- *zapraszając rodziców dziecka do udziału w rodzinnych uroczystościach*
- utrzymując kontakt z poprzednim miejscem pobytu dziecka, np. placówką, pogotowiem rodzinnym, jeśli jest to dla niego ważne
- odwiedzając z dzieckiem jego dawną dzielnicę, miejscowość, okolicę itp.

Pracownik pomocy społecznej może pomóc dziecku przez:

- umieszczenie dziecka u dalszej rodziny i krewnych
- wyjaśnienie dziecku powodów, dla których jest w opiece zastępczej oraz roli opiekunów zastępczych
- zaangażowanie rodziców dziecka w czynności poprzedzające umieszczenie dziecka poza domem, gdy jest to możliwe
- zezwalając dzieciom na wyrażenie swoich uczuć oraz akceptując te uczucia bez względu na to jakie one są
- zapewniając regularne kontakty dziecka umieszczonego poza domem z rodziną
- zaangażowanie rodziny w proces planowania pracy z rodziną łącznie z pomocą jaka jest im potrzebna
- aktywne zaangażowanie rodziców w decyzje i plany w odniesieniu do dziecka
- zachęcanie do otwartej komunikacji między opiekunami zastępczymi i rodzicami

Rodzice i rodzina mogą pomóc dziecku uporać się z konfliktem lojalności poprzez:

- uczestnictwo w czynnościach poprzedzających umieszczenie dziecka poza domem
- wyjaśnienie dziecku powodów, dla których nie są w tej chwili w stanie zapewnić mu właściwej opieki
- danie dziecku przyzwolenia na kontakt emocjonalny z opiekunami zastępczymi
- konsekwentne przestrzeganie wizyt
- utrzymanie otwartej komunikacji z członkami zespołu pieczy zastępczej
- aktywne uczestniczenie w podejmowaniu decyzji i planowaniu w odniesieniu do dziecka

Konieczność kontaktów z rodzinami naturalnymi dzieci jest też często powodem silnego stresu dla opiekuna zastępczego.

Obszary trudności:

- poczucie winy rodziców i ich niskie poczucie wartości manifestujące się często przez wrogie, agresywne zachowania
- poczucie opiekuna zastępczego, że musi kontaktować się z osobami, które "skrzywdziły" dzieci pozostające pod jego opieką
- zdarza się, że kontakty z rodzicami lub innymi krewnymi oznaczają stykanie się ze skrajną biedą, brudem, chorobami, alkoholizmem, chorobami psychicznymi i objawami nieporadności. Może to rodić niechęć czy wręcz odrazę - co będzie sprzeczne z postulatami "współpracy" z rodziną

- opiekun, nie wprowadzony wystarczająco w historię rodzinną dziecka oraz plan pracy z jego rodziną (o ile taki istnieje) nie widzi sensu współpracy z rodzicami i innymi krewnymi dziecka, a kontakty bezpośrednie są dla niego nieprzyjemne, uciążliwe i ogólnie "przeszkadzają"

Standardy współpracy opiekunów z członkami rodziny dzieci jako czynnik zaradczy łagodzący poziom stresu.

- Zapoznanie z przyczynami kryzysu rodziny dziecka dzięki czemu opiekun może uświadomić sobie, że źródłem kryzysu nie jest zła wola rodziców, ale splot wielu okoliczności
- Analiza faktów aby w pracy nie opierać się na arbitralnych ocenach
- Zestaw narzędzi do pracy z dzieckiem i rodziną.
- Realne i wymierne zadania do wykonania.
- Wyposażenie w umiejętności z zakresu pracy z rodziną i komunikacji.
- Wzmacnianie i nagradzanie za osiągnięcia w dziedzinie pracy z rodziną.
- W bezpośrednią pracę z dziećmi mogą być również włączani członkowie rodziny dziecka, co może być odbierane przez opiekuna (choć nie musi), jako wsparcie.

Oczywiście wciąż mogą stresować opiekuna sytuacje, w których współpraca z rodzinami naturalnymi nie układa się zgodnie z planem, a dzieci, z którymi opiekun związany jest emocjonalnie, cierpią i obciążają swoim cierpieniem opiekuna. Środkiem zaradczym może tu być konkretyzowanie planów pracy z dzieckiem i praca metodą kontraktów z rodzicami. Cele są wtedy osiągane w danym czasie, lub nie, ale nie ma wrażenia niekończącej się, beznadziejnej pracy.

Doświadczenie straty jako istotny czynnik w funkcjonowaniu dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej

Straty przeżywane przez dzieci w pieczy zastępczej

Dzieci przebywające w pieczy zastępczej mają zwykle za sobą wiele dotkliwych strat. Najczęściej dotyczą one:

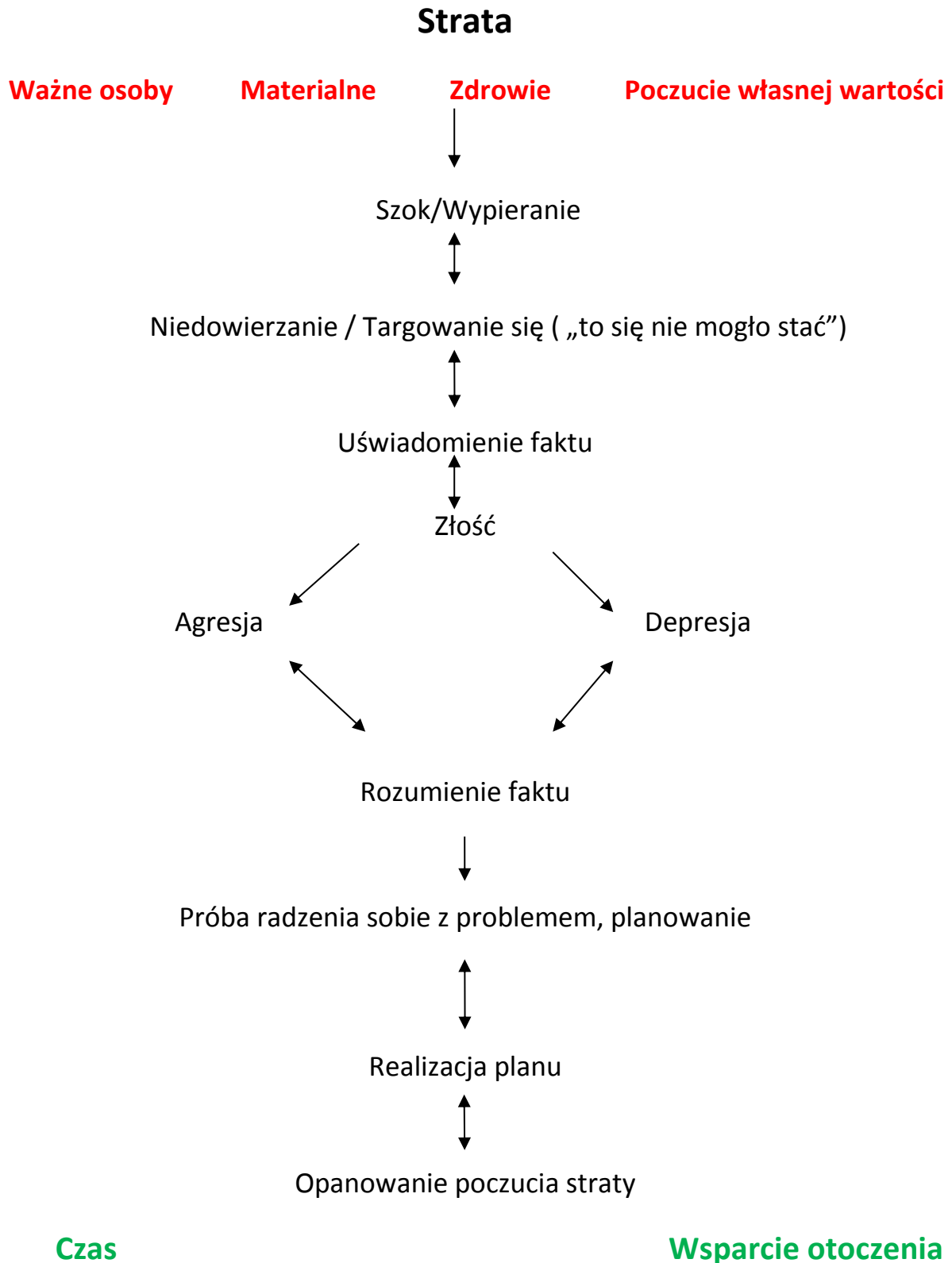
- **ważnych osób** (rodziców, rodzeństwa, innych krewnych. Sąsiadów, znajomych, kolegów, itp.),
- **zdrowia** (związane z zaniedbaniem i przemocą, zmianami, napięciem emocjonalnym itp),
- **poczucia własnej wartości** (dzieci często obwiniają siebie, że były złe, słabe, niegrzeczne, nieważne, nielojane itp.)
- **rzeczy materialnych** (pamiątki, zabawki, itp.).

Doznana strata rozpoczyna bolesny **proces przeżywania żalu**. Jest on trudny, rozłożony w czasie, wieloetapowy, służy pogodzeniu się i odnalezieniu na nowo w rzeczywistości.

Kiedy dziecko przechodzi przez tę drogę można dostrzec znaki wskazujące na etap, którego doświadcza w tej chwili.

Wiedza ta pozwala zaspokoić specyficzne dla każdego z etapów potrzeby dziecka i udzielić mu odpowiedniej pomocy.

Etapy przeżywania żalu po stracie

Zachowania dzieci charakterystyczne dla każdego z etapów procesu przeżywania żalu:

I. **Etap szoku i wypierania.**

Dzieci mogą zaprzeczać, że w ich rodzinie działo się cokolwiek złego, mogą mieć trudności z wyrażaniem emocji, nieadekwatnie zachowywać, sprawiać wrażenie obojętnych lub zadowolonych, śmiać się, śpiewać lub histeryzować, rozpaczają, krzyczeć, mogą uciekać w świat fantazji i marzeń, czekać na rodziców, ciągle o nich dopytywać i szykować się do powrotu; mogą też starać się zachowywać idealnie, aby pokazać, że są grzeczne i nie zasługują na karę tzn. mogą wrócić już do domu.

II. **Etap niedowierzania i targowania się.**

Dzieci mogą obwiniać siebie za to co się stało, obiecywać poprawę, aby odwrócić wydarzenia. Niektóre toczą wyimaginowane rozmowy z członkami rodziny negocjując swój powrót. Czasem zachowują się bardzo źle, aby zostać odesłanym do domu. Starsze często, uznając winę rodziców gotowe są wszystko wybaczyć. Zwykle jednak jako przyczynę swojej sytuacji skłonne są uznać pracowników socjalnych lub rodziców zastępczych.

III. **Etap złości.**

Dziecko zaczyna uwiadamiać sobie fakt i pojawia się naturalna reakcja sprzeciwu. Jej adresatem zwykle są nowi opiekunowie. Przybiera np. formę krzyków i wyzwisk, obrażania innych, oskarżeń, ale może też pojawić się kradzież i kłamstwo, drażnienie zwierząt, odmowa obowiązków, bunt

IV. **Etap smutku.**

Jest to złość skierowana do wewnątrz. Może mieszać się z agresją. Najczęściej przybiera postać lęku, wycofania i bierności, zaburzeń łaknienia, snu, apatii, szukania samotności. Dzieci często tylko powierzchownie okazują zainteresowanie, współczucie, przywiązanie, mają splotoną emocjonalność. Mogą pojawić się myśli i próby samobójcze, używki, rozwiązłość seksualna, słabe wyniki w nauce. Często dzieci zaniedbują wygląd fizyczny i higienę.

V. **Etap planowania, realizacji planu i opanowywania poczucia straty.**

Dzieci zaczynają pozbywać się myśli „jestem niedobry”. Zaczynają łatwiej wyrażać emocje, i te pozytywne, i te negatywne. Zaczynają bardziej obiektywnie widzieć rodziców. Zaczynają przejawiać inicjatywę, są bardziej otwarte, wierzą w przyszłość i w związku z tym zaczynają widzieć sens w nauce. Uczą się radzić sobie z uczuciami, wyrażać je w odpowiedni sposób

Jak pomóc dzieciom?

I. **Etap szoku i wypierania.**

- Czuwać nad dzieckiem, aby pod wpływem stresu nie zrobiło sobie nic złego
- Zadbać o podstawowe potrzeby
- Uznać, że nawet jeśli tego nie widać, dziecko doznaje gwałtownych uczuć
- Można pomóc dziecku nazwać i wyrazić te uczucia
- Zapewnić dziecku potrzebne informacje, delikatnie, ostrożnie, nie na siłę, odpowiednio do jego poziomu

- Być dostępnym dla dziecka, okazywać zrozumienie dla jego uczuć.
- II. Etap niedowierzania i targowania się.**
- Zapewnić okazje do rozmawiania o rodzinie i wyrażania emocji
 - Pomóc w uwolnieniu się od poczucia winy
 - Zapewnić informacje o przyczynach odseparowania go od rodziny
 - Pomóc zrozumieć, że ewentualny powrót do domu zależy od rodziców i udzielonej im pomocy
 - Zapewnić dziecko o jego bezpieczeństwie w twoim domu
 - Nigdy nie oceniać rodziców! Nie mówić o nich źle.
- III. Etap złości.**
- Pozwalać dziecku czuć złość, pomagać mu ją wyrazić, w sposób który nikomu nie szkodzi
 - Pomagać na co dzień radzić sobie z negatywnymi uczuciami
 - W razie potrzeby zapewnić pomoc psychologa
 - Uczyc dziecko różnych technik panowania nad emocjami – na podstawie własnego przykładu i doświadczenia
 - Wzmacniać relacje dziecka z krewnymi, pomóc zrozumieć przyczyny kryzysu w rodzinie.
- IV. Etap smutku.**
- Czuwać nad dzieckiem, aby nie stało się nic złego
 - Zapewniać, że jest ważne, wartościowe, warte miłości
 - Pozwalać odczuwać smutek, potwierdzać uczucia i zapewniać, że z czasem będzie lepiej
 - Pozwalać mu na czas tylko dla siebie, ale też zachęcać do angażowania się w życie rodzinne
 - Wzmacniać za najdrobniejsze osiągnięcia
 - Być dostępnym, ale nie zmuszać do rozmów. Bawić się z nim, pomagać w lekcjach, spędzać z nim czas
 - Jeśli dziecko wyraża taką potrzebę, przytulać je
 - Współpracować ze specjalistami – psychologami, terapeutami.
- V. Etap planowania, realizacji planu i opanowywania poczucia straty.**

Czynniki wpływające na zdolność dziecka do przejścia przez proces przeżywania żalu:

1. Natura straty (przewidywana czy niespodziewana).
2. Wiek, w którym nastąpiła strata.
3. Stopień przywiązania do osób, od których zostało oddzielone.
4. Zdolność rozumienia powodów.
5. Odporność emocjonalna.
6. Okoliczności powodujące utratę.
7. Liczba poprzednio doświadczonych separacji.
8. Wpływy kulturowe.
9. Pomoc otrzymana przed, w trakcie i po stracie.

Kiedy skierować dziecko do specjalisty?

1. Dziecko przeżywające okres żałoby jest smutne, apatyczne i przygnębione; wykazuje oznaki długotrwałej depresji
2. Udaje, że nic się nie stało
3. Czuje się bezwartościowe, jest bardzo samokrytyczne
4. Staje się obojętne na dawne zainteresowania i hobby, na zajęcia szkolne
5. Staje się obojętne na swój wygląd, sposób ubierania się
6. Jest przemęczone, niewyspane oraz osłabione fizycznie
7. Ma myśli samobójcze, wspomina o samobójstwie
8. Wykazuje podwyższony poziom agresji
9. Wyraźnie wycofuje się z kontaktów towarzyskich, chętnie przebywa w samotności
10. Angażuje się w zachowania aspołeczne (używki, kradzieże, bójki, wagary, itp.)
11. Jest wyraźnie pobudzone, wyraźnie wzrasta tempo jego życia, trudno mu się odprężyć w towarzystwie osób bliskich
12. Śmierć bliskiej osoby nastąpiła na skutek samobójstwa lub w drastycznych okolicznościach.

Systemowy model funkcjonowania rodziny

Koncepcja systemowa traktuje rodzinę jako dynamiczną, społeczną całość, która funkcjonuje poprzez wzajemne zależności.

Zachowanie członków rodziny jest powiązane ze sobą, ale nie na zasadzie przyczyna - skutek lecz na **zasadzie cyrkularności**, wzajemnej zależności. Każda osoba w rodzinie jest pod wpływem jej pozostałych członków. Jest częścią całego systemu. Ma swoją własną określoną w systemie indywidualność, ale jednocześnie niesie w sobie ślady całego systemu rodzinnego (reguły, prawa i obowiązki, sposób rozwiązywania problemów, komunikacji, akceptowane w rodzinie i nieakceptowane uczucia).

Jedną z najważniejszych zasad, które rządzą systemem rodzinnym, jest **zasada równowagi**. Rodzina sama z siebie dąży do utrzymania swego status quo, do tego, żeby się nie rozpaść. Jest systemem osób, które łączą wzajemne relacje, w którym każdy pełni jakąś rolę. W związku z tym, gdy zaczyna dziać się coś pomiędzy dwiema częściami systemu: matką i ojcem (np. nadmiernie, bardziej niż dotychczas zaczynają się kłócić), to pozostałe jego części – dzieci, dążą do zrównoważenia tej zmiany (np. zwracają całą agresję rodziców na siebie przez swoje problemowe zachowanie).

Model systemowy stanowi przeciwwagę dla przyczynowo-skutkowego sposobu myślenia i pracy z rodziną.

Podejście to opiera się na tzw. systemowym modelu pracy traktującym rodzinę jako całość, system wzajemnie ze sobą powiązanych osób, których wspólnym celem jest trwanie i utrzymanie względnej równowagi systemu.

Jest przeciwstawiany tutaj powszechnie stosowanemu modelowi przyczynowo-skutkowemu, który łączy się często z przypisywaniem winy rodzicom, a dziecko stawia w pozycji ofiary wydarzeń rodzinnych. Postrzeganie dziecka jak ofiary, osoby skrzywdzonej,

poszkodowanej prowadzi często do kierowanych współczuciem działań zmierzających do zastąpienia nieudanych poczynań wychowawczych rodziców opieką instytucji nakierowanych głównie na zlikwidowanie lub zminimalizowanie objawów tego dziecka. Dzieje się to często w oderwaniu od jego sytuacji rodzinnej i może nieść ryzyko bezpowrotnego zerwania rodzinnych więzi.

Tymczasem, jak wynika z praktyki, koncentrowanie się na objawie, który manifestuje dziecko (kłopoty w nauce, nadpobudliwość, agresja, tiki, moczenie itp.), bez odnoszenia się do roli, jaką odgrywa ten objaw w rodzinie, prowadzi często do nasilenia objawu, albo do jego zmiany w inny (np. jeśli uda się zminimalizować kłopoty w nauce, to nagle nasilają się konflikty z rówieśnikami).

W ujęciu systemowym dziecko traktuje się jako „delegata” sytemu rodzinnego a prezentowane przez niego objawy rozpatrywane są z perspektywy ich funkcji informacyjnej i regulacyjnej.

Gdy więc spojrzymy na dziecko nie wyjmując go z rodziny, ale traktując jako jej część, zaczynamy dostrzegać szczególną rolę jego „problemowego” funkcjonowania.

Zaczynamy patrzeć na dziecko jako delegata, którego zachowanie pełni określone zadanie w danej rodzinie, np. redukcję napięcia pomiędzy rodzicami.

Jego zachowanie zaczyna nam się jawić jako objaw (a nie skutek) tego, co dzieje się w rodzinie. Objaw nie tylko jest sygnałem, że dzieje się coś złego w rodzinie, ale też ma funkcję pozytywną. Jest potrzebny, jest czymś, co trzyma rodzinę razem, chroni ją przed większym zagrożeniem, któremu być może nie byłaby w stanie w tym momencie stawić czoła (np. rozpad rodziny).

Zadaniem dziecka jest w takiej sytuacji dostarczenie objawów, które umożliwiają komunikację w rodzinie (np. porozumienie się rodziców w kwestii postępowania z dzieckiem), dzięki czemu do tego rozpadu nie dojdzie.

W modelu systemowego rozumienia rodziny dziecko z pozycji ofiary awansuje na pozycję wybawcy. Mając świadomość tego, jaką rolę dziecko pełni w rodzinie, po co potrzebne są jego objawy, przed czym chronią – mamy możliwość udzielenia rzetelnej pomocy i wsparcia rodziny w pokonaniu jej rzeczywistego problemu, a nie przyczyniamy się do jej rozpadu.

Funkcjonalność systemu rodzinnego

W myśl powyższych rozważań widzimy, że rodzina zdrowa, to nie rodzina idealna, ale rodzina funkcjonalna. Powiedzieć, że coś jest funkcjonalne, tzn. że to działa i spełnia swoje zadanie.

Funkcjonalna, zdrowa rodzina to taka, w której wszyscy członkowie są funkcjonalni i relacje pomiędzy nimi są funkcjonalne. Inaczej mówiąc, rodzice pełnią funkcje rodziców, dzieci funkcje dzieci, a komunikacja pomiędzy nimi jest efektywna.

W rodzinach dysfunkcyjnych dzieci pełnią często obowiązki rodziców, granice pomiędzy rodzicami a dziećmi są zatarte albo zbyt sztywne, a komunikacja odbywa się według niejasnych reguł, często za pomocą dzieci.

Miarą funkcjonalności rodziny jest:

- zapewnianie wszystkim jej członkom możliwości życia i rozwoju,
- możliwość dzielenia się problemami i sukcesami,
- otwartość, szczerłość we wzajemnej komunikacji,
- dążenie do zaspokajania potrzeb emocjonalnych swoich członków, potrzeby te obejmują znalezienie równowagi pomiędzy autonomią i zależnością
- naukę zachowań społecznych i seksualnych,
- możliwość rozwoju poczucie własnego „ja” i tożsamości dziecka,
- jasna struktura władzy i sprawiedliwy podział obowiązków,
- jasny podział ról,
- zaspokajanie potrzeby bliskich więzi z innymi,
- prawidłowa komunikacja pomiędzy osobami,
- zrozumienie uczuć negatywnych poszczególnych osób i możliwość ich wyrażania w akceptowanej społecznie formie.

Nieprawdą jest, że zdrowa rodzina pozbawiona jest problemów, konfliktów, stresu związanego ze zmianą. Właśnie normą jest to, że takie elementy są obecne w cyklu życia każdej rodziny. Bez nich nie byłby możliwy jej rozwój i przejście do kolejnego etapu.

Rzeczą zasadniczą w modelu systemowym rodziny, w odróżnieniu od mitu, o którym była mowa wcześniej, jest przyjęcie założenia, że rodzina jest strukturą dynamiczną i podlega stałym zmianom. W tym kontekście zrozumiałe staje się widzenie zmiany i często ją poprzedzającego konfliktu jako normy w życiu rodziny.

Cykl życia rodziny

Rodzina w swym rozwoju przechodzi przez szereg etapów, a każdy z nich wymaga zmiany struktury rodziny. Funkcją systemu rodzinnego jest przystosowanie się do zmiany warunków tak, aby zachować swą ciągłość, a równocześnie umożliwić rozwój każdego z jej członków.

Zdrowa rodzina to taka, która potrafi przystosować się do tych zmian, zmieniając swoją strukturę, pełnione role na jakiś czas. I tak np. w młodym małżeństwie, które funkcjonowało dotąd na zasadzie dużej bliskości, wyłączności, z momentem pojawienia się dziecka ulega zmianom relacja pomiędzy małżonkami na rzecz stworzenia na czas pierwszych miesięcy życia dziecka podsystemu matka-dziecko, bo jest to niezbędne dla zaspokojenia potrzeb tego dziecka. Ale po tym okresie znowu powinny być odbudowane bliskie relacje między małżonkami.

Przechodzenie do kolejnego etapu i przeorganizowanie rodziny wiąże się z naturalnymi kryzysami (np. w wyżej wspomnianej sytuacji ojciec musi uporać się z poczuciem bycia odsuniętym, a matka tak zorganizować czas, aby znaleźć uwagę i czułość

nie tylko dla dziecka ale i dla męża), z którymi każda rodzina musi się uporać, aby przejść do następnego etapu.

Jedne rodziny radzą sobie z tym same, inne natomiast potrzebują niewielkiego wsparcia z zewnątrz, aby wyzwolić naturalny potencjał rodziny.

Ale są i takie, które zatrzymują się na pewnym etapie zbyt długo uniemożliwiając realizację indywidualnych potrzeb jej członków. Często dzieje się tak w rodzinach z dorastającymi dziećmi. Rodzice nieświadomie hamują rozwój samodzielności swych dzieci w obawie przed samotnością i byciem niepotrzebnym.

To jak dana rodzina przechodzi kryzys i czy rozwija się, czy zatrzymuje na pewnym etapie broniąc się przed zmianą, zależy w dużej mierze od reguł i przekazów rodzinnych.

Nieświadome przekazy i skrypty rodzinne

Większość z nas dysponuje pewną wiedzą na temat rodziny, choćby przez sam fakt wychowywania się w rodzinie.

Wiedza taka jest z jednej strony szansą, wyciągamy bowiem wnioski o tym, co potrzebne dziecku, o tym co je zasmuca, a co uszczęśliwia na podstawie własnych przeżyć z dzieciństwa. Możemy się wczuć w sytuację dziecka, przez to lepiej go zrozumieć.

Z drugiej jednak strony to pewnego rodzaju zagrożenie. Nie jest to bowiem wiedza rozumiana jako zbiór uświadomionych i przyjętych prawd. Jest to raczej realizowany w życiu przekaz często nieświadomionych reguł i wzorów postępowania.

Taki przekaz działa jak matryca. Nieświadomione wzory zachowań nie poddane analizie i ocenie rządzą naszym postępowaniem bez naszego udziału decydując o różnych ważnych elementach naszego życia, takich jak wybór partnera, podział ról w małżeństwie, czy w końcu sposób wychowywania dzieci.

Każda rodzina ma swoje, odmienne, przez lata funkcjonujące reguły, które rządzą jej życiem. Często jest tak, że inne reguły obowiązywały w rodzinie męża, inne w rodzinie żony (np. w kwestii okazywania uczuć). Wypracowanie kompromisu pomiędzy regułami rodzinnymi, „pogodzenie” męża i żony jest głównym zadaniem w małżeństwie. Jeśli nie zostanie to rozstrzygnięte w początkowym etapie i małżonkowie nie stworzą własnego, jasnego systemu reguł porządkującego ich role i obowiązki, zwyczaje, to ten nierozstrzygnięty konflikt zostaje przeniesiony do następnych etapów, przejawiając się często w sferze wychowania dzieci.

Konflikt jako szansa na zmianę

Zdolność do konfliktu jest oznaką intymności rodziny. Konflikt jest formą kontaktu. Dobrze funkcjonująca rodzina przyznaje się, że ma problemy i nie unika konfliktów. Rodzina dysfunkcyjna unika jawnych, rzeczowych konfliktów, zaprzecza przeżywającym problemom uniemożliwiając tym samym ich rozwiązanie. Zamiast zdrowego rozsądku i konkretnych rozwiązań rodziną taką zaczynają rządzić nieświadome reguły przeniesione z rodziny pochodzenia każdego z małżonków.

Każdy z nas jest poddany wpływowi takich reguł. Jednak w dobrze funkcjonującej rodzinie ukryte reguły są przenoszone na poziom świadomości i jasno nazywane. Dzięki temu jest możliwość pracy nad nimi i dokonywania wyboru. W rodzinie dysfunkcyjnej ukryte reguły rządzą rodziną. To one, działając nieświadomie, tworzą problemy rodzinne.

Pierwszym krokiem do przerywania ciągu powielania nieskutecznych zachowań jest uświadomienie ich sobie. Jednak to uświadomienie jest równoznaczne z poddaniem w wątpliwość reguł, według których wychowywali nas nasi rodzice. A to nie przychodzi łatwo.

Cechy określające system rodzinny

Granice systemu rodzinnego

Każdy system ma swoje wyraźnie określone granice, zapewniające porządek i intymność rodziny. W każdej rodzinie odnaleźć można granice:

1. wewnętrzne między członkami systemu – obejmują przepływ relacji, informacji i emocji pomiędzy członkami rodziny,
2. wewnętrzne między podsystemami – obejmują przepływ relacji, informacji i emocji pomiędzy konkretnymi podsystemami (rodzice-dziecko),
3. zewnętrzne – określają przepływ z resztą środowiska, wszystkim co jest poza systemem.

W oparciu o te granice można wskazać podsystemy: małżeński, rodzicielski, rodzeństwa, związany z zainteresowaniami, płcią itp.

Granice te są zazwyczaj na tyle przepuszczalne, że umożliwiają wymianę z otoczeniem.

W prawidłowo funkcjonujących systemach rodzinnych granice są:

- jasne i wyraźne
- elastyczne
- przepuszczalne

Umożliwiają członkom spełnianie określonych funkcji (np. kobiety, matki, żony, córki, siostry itp.), zapewniają poszczególnym członkom uczestniczenie w szerszych grupach społecznych, ale jednocześnie powinny zapewnić pewną autonomię i intymność danego systemu, co pozwoli mu zachować tożsamość różniącą go od innych systemów, a także umożliwiają komunikację wewnątrzrodzinną bez interwencji osób z zewnątrz.

W zaburzonych systemach rodzinnych granice mogą być rozmyte (np. nadmierna ingerencja teściów czy sąsiadów w życie rodziny), lub też sztywne, nieprzepuszczalne, powodujące izolację rodziny.

Pomiędzy subsystemami mogą powstawać koalicje. Najlepiej jeśli są one na równi generacyjnej (pokoleniowej), np. rodzice w koalicji, dzieci w koalicji. Problem pojawia się, gdy koalicję tworzą się między pokoleniami (np. matka i córka kontra ojciec).

Rodzaje granic możliwych w systemie rodzinnym:

1. nienaruszone granice (elastyczne, ze świadomie ustalonymi przejściami, jasne i przejrzyste, dające poczucie bezpieczeństwa, respektujące cudze granice, umożliwiające świadome nawiązywanie związków i relacji, dające satysfakcję z bycia z ludźmi, umiejętność mówienia „nie”
2. uszkodzone granice – „dziury” (prawidłowe granice zawodzą w chwili zmęczenia, choroby, lęku, niepełne poczucie bezpieczeństwa, częściowa ochrona, kłopoty z respektowaniem cudzych granic, czasami powodowanie konfliktów, czasami umiejętność mówienia „nie”
3. brak granic (poczucie zagrożenia, braku ochrony, lęk, zranienia, przyjmowanie roli agresora lub ofiary, pozwalanie by inni ich wykorzystywali, naruszanie cudzych granic, kłopoty w kontaktach z ludźmi brak umiejętności mówienia „nie”
4. mury zamiast granic (odosobnianie się od innych, aby mieć poczucie bezpieczeństwa, złość, lęk (mur lęku), słowotok (mur nadmiaru słów), milczenie (mur milczenia), często występuje zmienność murów, samotność, lęk rozpacz, poczucie izolacji, brak intymności, mówienie „nie” zawsze
5. zmienność: od braku granic do murów i z powrotem (występuje często w sytuacji kiedy współuzależniony zaryzykuje wyjście zza muru, odsłonięty (słaby, bezbronny, boleśnie doświadczający życia) szuka zwykle jakiegokolwiek muru, aby się za nim schować, jest ochrona, ale brak intymności z drugą osobą, coraz większa izolacja i samotność.

Komunikacja w systemie rodzinnym

O zdrowej rodzinie decyduje zdrowe małżeństwo. To małżeństwo jest głównym elementem systemu rodzinnego. Rodzina potrzebuje matki i ojca, którzy są zaangażowani w zasadniczo zdrowy, wzajemny związek, i którzy czują się na tyle bezpiecznie, żeby wychować swoje dzieci bez obciążenia ich swoimi problemami.

Gdy małżonkowie nie mogą porozumieć się, nie doszli do kompromisu, nie ma między nimi jasnych relacji – dziecko staje się pośrednikiem między nimi.

Większość dzieci bierze na siebie starania, żeby zmniejszyć konflikt między rodzicami. Często uzyskuje pożądaną skuteczną walkę. Jeśli rodzice są bez przerwy pochłonięci walką o władzę, to podstawowym sposobem na złagodzenie konfliktu między rodzicami jest „stanie się samemu problemem”, co do którego rodzice mogą być zgodni. Zmusza się w ten sposób rodziców do współdziałania, albo przynajmniej zmniejsza rozdźwięk między nimi co do kwestii, jak powinni postępować z dzieckiem. Wtedy ich konflikt prowadzony jest wyłącznie w obszarze postępowania z dzieckiem. Przestaje być niebezpieczną konfrontacją z użyciem wszystkich dostępnych środków, które mogłyby zakończyć się rozwodem.

Dziecko staje się elementem tej walki przejmując rolę bądź to piorunochronu ściągającego na siebie wszystkie negatywne, odrzucające uczucia, albo przez skupianie na sobie całej uwagi i troski rodziców.

Role w rodzinie

We wszystkich rodzinach istnieją role. Rola to względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań będący reakcją na zachowania innych osób, przebiegający według mniej lub bardziej wyraźnie ustalonego wzoru.

Rolą rodziców jest modelowanie tego jak być mężczyzną, kobietą, jak wyrażać uczucia i pragnienia, podejmować decyzje, rozwiązywać problemy itp. Rolą dzieci jest uczyć się tego.

W zdrowych rodzinach role są płynne w zależności od sytuacji, etapu życia rodzinnego i od potrzeb.

Role w rodzinie dysfunkcyjnej są specyficzne. Nie są one świadomie wybrane i plastyczne. Są następstwem ukrytych potrzeb rodziny. Ich funkcją jest utrzymanie systemu rodzinnego w równowadze.

Jeżeli tata jest pracoholikiem i nigdy nie ma go w domu, jedno z dzieci stanie się Emocjonalnym Partnerem Mamy, ponieważ system potrzebuje małżeństwa do utrzymania równowagi. W rodzinie alkoholowej jedno z dzieci stanie się Bohaterem, ponieważ system rodzinny potrzebuje sukcesu. Jeżeli w małżeństwie nie ma ciepła, jedno z dzieci stanie się Emocjonalnym Opiekunem, będzie ciepłe i kochające w stosunku do wszystkich w rodzinie. Jeżeli między małżonkami istnieją powody do złości i bólu, a nie są te emocje wyrażane, to jedno z dzieci stanie się Kozłem Ofiarnym i będzie umożliwiać rodzinie odreagowanie całej złości, która jest aktualnie przeżywana.

W każdym z tych przypadków dziecko wchodząc w role przestaje mieć możliwości realizowania swoich indywidualnych potrzeb. Traci własną tożsamość, żeby odegrać swoją rolę w utrzymaniu rodziny. Żyje w reakcji na problemy wynikające z rodziny, tak jak pozostali jej członkowie. W ten sposób dochodzi do współzależnienia członków rodziny od siebie. Każda z osób w rodzinie gra swoją rolę w utrzymaniu iluzji, a co za tym idzie w utrzymaniu rodziny w sztywnym, zamkniętym stanie.

Kolejność urodzeń dzieci w rodzinie

Nie bez znaczenia na kształtowanie osobowości dziecka i jego rozwój ma kolejność urodzenia dziecka w rodzinie, czyli którym dzieckiem z kolei jest człowiek, z którym mamy do czynienia. Pamiętać trzeba, że wszystkie dzieci rodzą się w tej samej rodzinie, ale nie w takiej samej.

Pierwsze, najstarsze dziecko w rodzinie przychodząc na świat spotyka w rodzinie tylko dwie dorosłe osoby, wywracając życie małżeństwa do góry nogami. Jest zwykle oczekiwane z niecierpliwością i budzi zaskoczenie jak dużo zmian może wprowadzić w życie. Jest często oczkiem w głowie całej rodziny. Pierwszy uśmiech, samodzielne siadanie czy pierwsze samodzielne kroki są wydarzeniami ważnymi dla całej rodziny. Pierwsze dziecko staje się postacią centralną w rodzinie. Osoby takie charakteryzują się wysoką świadomością społeczną. W dorosłym życiu mają trudności z rozwinięciem poczucia własnej wartości dzięki wysokim wymaganiom i oczekiwaniom jakie były przed nimi stawiane w dzieciństwie.

Drugie dziecko rodząc się w rodzinie również wprowadza zamieszanie w rodzinie. Członkowie rodziny niejako muszą zrobić miejsce nowej osobie. Starsze dziecko może rywalizować z intruzem-rodzeństwem. Pierwsze kroki czy przejawy samodzielności nie budzą już tylu emocji co w przypadku starszego rodzeństwa. Często musi donaszać ubrania po starszym rodzeństwie. Bywa w cieniu starszego rodzeństwa, ale w grupie rówieśniczej osiąga przewagę nad innymi dziećmi. W szkole nie są dla niego ważne oceny, uczy się przeciętnie.

Trzecie dziecko w sposób szczególny jest przekąźnikiem napięcia w rodzinie. Jest często pełne sprzecznych uczuć i ma trudności z dokonywaniem wyborów.

Najmłodsze dziecko znajduje się w złożonej sytuacji. Starsze rodzeństwo stwarza mu warunki szybkiego rozwoju, często czuje się bezpieczne i ważne. Wyrasta jako beniaminek rodziny i jest rozpuszczany. Doświadcza dwukierunkowego oddziaływania względem swojej osoby. Z jednej strony jest akceptowane i wiele mu wolno z drugiej strony musi dostosować się do reguł i zasad, które wytworzyli w domu dorośli i starsze rodzeństwo.

Mity rodzinne

Mity rodzinne to przyjęte i podzielane przez wszystkich członków (zinternalizowane) przekonania, na temat siebie samych, członków rodziny oraz jej całej. Zazwyczaj, ulegając lekkim modyfikacjom, są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Ich rolą jest bycie mechanizmami obronnymi całego systemu, w celu zachowania równowagi (homeostazy).

Wśród mitów wyróżnia się np. mity harmonii, przebaczenia, pokuty, wybawienia.

Przykłady mitów rodzinnych:

- "...w naszej rodzinie wszystkie kobiety się szybko rozwodzą..." – mit nieszczęścia
- "...w naszej rodzinie wszyscy mają pecha..." – mit nieszczęścia
- "...dzieci są najważniejsze..." – mit szczęścia rodzinnego.

Stanowią wyznaczniki przepływu informacji, uczuć i emocji, określające intymność i tożsamość rodziny. Są to (najczęściej nieświadome) reguły i normy określające kto i w jaki sposób przynależy do podsystemu.

Mity rodzinne można też podzielić na mity szczęścia i nieszczęścia rodzinnego. „Mity nieszczęścia: w naszej rodzinie wszyscy mają pecha, takie ciężkie czasy i dlatego nam się tak źle powodzi, gdyby nie wrogość ludzi, którzy nas otaczają, mielibyśmy lepszą sytuację, cierpienia choroby i nieszczęścia są potrzebne do zbawienia. Mity szczęścia: dziecko powinno się uśmiechać i być szczęśliwe, bo wtedy rodzicom jest lżej na świecie, dzieci są najważniejsze, trzeba żyć dla nich, w naszej rodzinie wszyscy są bardzo inteligentni”

Wiążą się z nimi tzw. skrypty rodzinne. Są to jawne bądź ukryte oczekiwania systemu rodzinnego okazywane wobec poszczególnych członków rodziny, często wynikające z ambicji, lęków lub nieadekwatnych ocen faktów. Np. dziadkowie mówiący o noworodku, po zobaczeniu jego dużych dłoni, że będzie chirurgiem.

Pogłębiona diagnoza sytuacji rodzinnej jako podstawa skuteczności działań.

Rodzina Piecza Zastępcza

Rodzina zastępcza zapewnia tymczasową lub stałą opiekę i wychowanie dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. W wypełnianiu swoich funkcji kieruje się dobrem przyjętego dziecka i poszanowaniem jego praw.

Rodzina taka pełni funkcję rodziców zastępczych bez zrywania więzi z rodziną biologiczną dziecka.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2012 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2011 r. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.) formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

- 1) Rodzina zastępcza
 - a) Spokrewniona (wstępni lub rodzeństwo dziecka),
 - b) Niezawodowa (nie będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka),
 - c) Zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna (nie będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka).
- 2) Rodzinny dom dziecka (nie będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka).

Rodzina zastępcza oraz rodzinny dom dziecka zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie w tym:

1. Traktują dziecko w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej,
2. Zapewniają dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych,
3. Zapewniają kształcenie, wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych,
4. Zapewniają rozwój uzdolnień i zainteresowań,
5. Zaspokajają jego potrzeby emocjonalne, bytowe, rozwojowe, społeczne oraz religijne,
6. Zapewniają ochronę przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka,
7. Umożliwiają kontakt z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowił inaczej.

W sytuacji kiedy dobro dziecka jest zagrożone sąd może jego rodzicom:

1. **Ograniczyć władzę rodzicielską** (przez nadzór kuratora lub umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej)
2. **Zawiesić władzę rodzicielską** (kiedy występuje trwała przeszkoda w realizacji rodzicielskich obowiązków)
3. **Pozbawić władzy rodzicielskiej** jedno lub oboje rodziców.

Rodzic naturalny dziecka ma też możliwość dobrowolnego zrezygnowania ze sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem (tzw. **zrzeczenie się** praw do dziecka).

W każdej z tych sytuacji dziecko może trafić pod opiekę rodziny zastępczej.

Uwaga!

Ograniczenie władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej skutkuje przeniesieniem na opiekunów zastępczych tylko bieżącej pieczy (codziennej opieki i wychowania) nad dzieckiem, natomiast reprezentowanie ustawowe, czyli podejmowanie względem dziecka wszystkich istotnych decyzji życiowych nadal należy do rodziców naturalnych. Podejmując się roli rodzica zastępczego trzeba o tym koniecznie pamiętać. Rodzice zastępczy w zastępstwie rodziców biologicznych sprawują bieżącą opiekę nad dzieckiem.

W przypadku dzieci z tzw. uregulowaną sytuacją prawną sąd ustanawia **opiekuna prawnego** dla dziecka (nie jest to tożsame z opieką zastępczą!), który reprezentuje interesy dziecka w istotnych kwestiach związanych z jego edukacją, zdrowiem, finansami, ewentualnej adopcji itp.

Uwaga!

Rodzice naturalni dziecka przebywającego w pieczy zastępczej, nawet jeśli zostali całkowicie pozbawieni praw rodzicielskich, mają prawo do kontaktu z dzieckiem, chyba, że sąd postanowi inaczej.

Standardy pieczy zastępczej

- 1. Zasada tymczasowości pieczy zastępczej.**
- 2. Zasada pierwszeństwa rodzinnych form opieki zastępczej przed formami instytucjonalnymi.**
- 3. Zasada pierwszeństwa dla osób bliskich dziecku przed osobami obcymi.**

Pełnienie funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzenia rodzinnego domu dziecka może być powierzone osobom, które:

1. dają rękojmię należytego sprawowania pieczy zastępczej,
2. nie są lub nie były pozbawione władzy rodzicielskiej, oraz władza rodzicielska nie jest im ograniczona ani zawieszona,
3. wypełniają obowiązek alimentacyjny – w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do nich wynika z tytułu egzekucyjnego,

4. nie są ograniczone w zdolnościach do czynności prawnych,
5. są zdolne do sprawowania właściwej opieki nad dzieckiem, co zostało potwierdzone zaświadczeniami o braku przeciwwskazań zdrowotnych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka wystawionymi przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej,
6. przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
7. zapewniają odpowiednie warunki bytowe i mieszkaniowe umożliwiające dziecku zaspokojenie jego indywidualnych potrzeb w tym:
 - a) rozwoju emocjonalnego, fizycznego i społecznego,
 - b) właściwej edukacji i rozwoju zainteresowań,
 - c) wypoczynku i organizacji czasu wolnego.

Kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej są obowiązani posiadać świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej.

Prawa rodziców zastępczych

- **Kontakt z dzieckiem** przed umieszczeniem go w tej rodzinie, jeżeli istnieje taka potrzeba i możliwość
- **Uzyskanie szczegółowych informacji** o przyjmowanym dziecku i jego sytuacji rodzinnej, prawnej, zdrowotnej, specyficznych potrzebach itp.
- **Pomoc pieniężna** dla rodziców zastępczych
- **Reprezentowanie dziecka** w dochodzeniu świadczeń przeznaczonych na zaspokojenie potrzeb związanych z jego utrzymaniem, w tym m.in. alimentów, renty rodzinnej, odszkodowania, zasiłku pielęgnacyjnego
- **Wynagrodzenie** dla rodzin zastępczych zawodowych

Obowiązki rodziców zastępczych

- Sprawowanie osobistej opieki i wychowania nad powierzonym jej dzieckiem
- Zapewnienie dziecku warunków rozwoju i wychowania odpowiednich do jego stanu zdrowia i poziomu rozwoju
- Współpraca z odpowiednim CPR
- Uczestniczenie w szkoleniu organizowanym przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą na terenie danego powiatu
- Umożliwienie powierzonemu im dziecku kontaktu z rodziną naturalną, o ile Sąd nie postanowi inaczej
- Konsultowania wszelkich ważnych decyzji dotyczących dziecka z jego rodzicami lub opiekunami prawnymi

Jakie są prawa rodziców biologicznych?

- Dostęp do informacji dotyczącej miejsca pobytu dziecka umieszczonego w rodzinnej pieczy zastępczej, o ile Sąd nie postanowi inaczej
- Możliwość kontaktu z dzieckiem umieszczonym w RZ, o ile Sąd nie postanowi inaczej

- Uczestniczenia w ważnych decyzjach dotyczących dziecka (o ile nie są całkowicie pozbawieni władzy rodzicielskiej)

Budowanie planu pracy z rodziną, motywowanie i wspieranie rodziny w celu umożliwienia dziecku powrotu do domu

Przy konstruowaniu planu należy uwzględnić:

- Diagnozę aktualnej sytuacji rodziny i jej najbliższego środowiska,
- Analizę przyczyn pojawiających się kryzysów
- Formy motywowania do podjęcia starań w kierunku reintegracji rodziny
- Formy i narzędzia wzmocnienia i rozwijania poczucia odpowiedzialności za wszystkich członków rodziny oraz Wzmocnienia lub budowania umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziców,
- Podniesienia świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny

Działania podejmowane w ramach reintegracji rodziny dotyczą różnych sfer jej funkcjonowania a wprowadzane zmiany wymagają czasu na ich utrwalenie, jest to proces długotrwały.

Reintegracja odwołuje się do kompetencji całej rodziny, wykorzystując jej potencjał i siły, a korzyści, które z niej wynikają odczuwalne są dla każdego z jej członków. Wszyscy członkowie rodziny powinni być aktywnymi uczestnikami procesu, a osoby znaczące dla rodziny traktowane jako partnerzy w procesie pomagania.

Szansa na zmianę i reintegrację rodziny jest największa, gdy kryzys w rodzinie, będący powodem umieszczenia dziecka w placówce, nie przyjął postaci trwałej zmiany a rodzina nie zdążyła pogodzić się ze stratą dziecka. Im czas pomiędzy objęciem dziecka opieką zastępczą a rozpoczęciem reintegracji jest krótszy, tym większe są szanse na jej pozytywny przebieg.

Kontakt dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej z rodzicami, krewnymi i osobami ważnymi emocjonalnie jako działanie zwiększające szansę na reintegrację rodziny.

Zasady spotkań

1. Pośrednictwo osób neutralnych pomiędzy rodziną zastępczą i naturalną
2. Wybór miejsca (neutralne, dom RZ, dom RN).
3. Ustalenie terminu spotkania.
4. Określenie częstotliwości spotkań.
5. Ustalenie czasu trwania spotkania.
6. Określenie udziału osób trzecich (nadzór, goście)
7. Ewentualne prezenty.
8. Pisemne porozumienie - pomiędzy RZ a RN lub osobą organizującą kontakty a RN (Załącznik Nr 1).

Standardy postępowania

A. Przygotowanie rodziny naturalnej i dzieci do umieszczenia w RZ

1. Profesjonalna, intensywna, wszechstronna pomoc rodzinie naturalnej w kryzysie (2-3 lata)
2. Uzyskanie akceptacji przez rodzinę naturalną skierowania dzieci do rodziny zastępczej
3. Stopniowe przejmowanie opieki nad dziećmi przez rodzinę zastępczą np. poprzez etap rodziny zaprzyjaźnionej
4. Zapewnienie możliwości swobodnego kontaktu dzieci z rodzina naturalną
5. Uzyskanie wzajemnej akceptacji dziecka i RZ
6. Uzyskanie adekwatnych oczekiwań dziecka wobec RZ – przygotowanie dziecka
7. Traktowanie przez RZ opieki nad dzieckiem jako okresowej, doraźnej
8. Dalsza pomoc rodzinie naturalnej, dająca szansę na powrót dzieci

B. Przygotowanie dziecka z placówki do umieszczenia w RZ

1. Adekwatna kwalifikacja dzieci do RZ (najmłodsze, najlepiej rokujące, najmniej zdemoralizowane)
2. Stopniowe przejmowanie (min. 2-3 mies.) opieki nad dzieckiem przez RZ np. poprzez etap rodziny zaprzyjaźnionej
3. Uzyskanie wzajemnej akceptacji dziecka i rodziny
4. Uzyskanie adekwatnych oczekiwań dziecka wobec RZ – przygotowanie dziecka
5. Zapewnienie możliwości swobodnego kontaktu dzieci z rodzina naturalną
6. Praca z rodziną naturalną umożliwiającą powrót dziecka do domu lub rozeznanie możliwości w tym zakresie

C. Przygotowanie i wspieranie RZ

1. Określenie motywacji i realnych oczekiwań RZ wobec powierzonych dzieci
2. Profesjonalne przeszkolenie RZ przygotowujące do korekcyjnej pracy z dziećmi
3. Możliwość decydowania przez RZ o doborze przyjmowanych pod opiekę dzieci
4. Zapewnienie profesjonalnego wsparcia RZ (koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, kompetentny pracownik socjalny, grupy wsparcia, organizacje i stowarzyszenia związane z rodzinną pieczę zastępczą itp.)
5. Zapewnienie RZ fachowej pomocy w kryzysach wychowawczych z dziećmi
6. Zapewnienie RZ pomocy w usamodzielnianiu dzieci
7. Zapewnienie RZ rzetelnego wsparcia w kontakcie z rodziną naturalną dziecka
8. Zabezpieczenie potrzeb socjalnych RZ (odpoczynek, urlop, uprawnienia emerytalne, doraźna i celowa pomoc finansowa)
9. Akcent we współpracy na wsparcie i pomoc, mniej na kontrolę i wymagania

D. Warunki kierowania dzieci do RZ

1. Kierowanie do rodzin z min. paroletnim stażem małżeńskim (min. 3 lata) lub ustabilizowaną sytuacją osobistą (w przypadku osób samotnych)
2. Niezbyt duża różnica wieku między dzieckiem a rodziną (maks. 40 lat)
3. Wiek dzieci kierowanych do RZ niższy od wieku najmłodszego dziecka naturalnego w rodzinie (min. o 2 lata)

4. Niezbyt wiele dzieci kierowanych jednocześnie do rodziny (nie więcej niż dwoje naraz, nawet w przypadku rodzeństwa)
 5. Ograniczenie wieku dzieci kierowanych do rodziny obcej dla dziecka (maks. do 12 r.ż.)
 6. Bezwzględne uprzedzanie rodziny o poważnych chorobach, deficytach, trudnościach i problemach wychowawczych kierowanych dzieci
- E. Objęcie szkoleniem, pomocą i wsparciem RZ spokrewnione**

Wsparcie dla rodzin zastępczych

Warunki powodzenia rodzinnej pieczy zastępczej

1. Praca z rodziną naturalną, także po zabraniu dzieci
2. Nacisk na czasowość opieki w RZ
3. Kierowanie z placówek do RZ dzieci najmłodszych i najmniej zdemoralizowanych
4. Warunkiem skierowania dziecka do RZ musi być jego zgoda i zgoda rodziców zastępczych
5. Warunkiem skierowania dziecka do RZ musi być okres wstępnych kontaktów umożliwiających poznanie się i podjęcie przez obie strony świadomej decyzji (min.2-3 mies.)
6. Dobre merytoryczne przygotowanie kandydatów do prowadzenia RZ
7. Przygotowanie rodzin zastępczych do współpracy z rodzinami naturalnymi i zapewnienie im wsparcia w tym względzie.
8. Rozwój różnych form wsparcia dla rodzin zastępczych
9. Nastawienie CPR na wsparcie i pomoc rodzinom zastępczym, a nie jedynie nadzór i kontrolę (RZ jako partner a nie petent CPR!)
10. Rozwój różnych form pomocy i wsparcia dla rodzin zastępczych spokrewnionych
11. Zwiększenie świadomości praw rodzin zastępczych (także w CPR)
12. Umieszczenie dzieci w RZ możliwie blisko rodzin naturalnych

Formy

1. Partnerstwo w systemie pieczy zastępczej (rodzina zastępcza nie może być traktowana jako beneficjent pomocy społecznej!).
2. Współpraca z pracownikiem socjalnym i/lub koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej a także asystentem pracującym z rodziną naturalną dziecka.
3. Współdziałanie w środowisku (szkoła, lekarze, specjaliści i lokalne placówki wsparcia, sąd, media, duchowni, sąsiedzi, znajomi, pomoc społeczna itp.).
4. Kontakt z innymi rodzinami zastępczymi oraz ich wsparcie np. przez możliwość uczestnictwa w grupach wsparcia.
5. Pomoc finansowa.
6. Wolontariat.
7. Szkolenia, kursy, grupy edukacyjne.
8. Pomoc organizacji pozarządowych.

Motywowanie i wspieranie rodziny w podejmowaniu działań umożliwiających powrót dziecka do rodziny – obszary pracy

Obszary do pracy z rodziną wynikają bezpośrednio z problemowych obszarów rodziny i dotyczą:

- a. problemów socjalnych,
- b. problemów wychowawczych,
- c. problemów społecznych,
- d. problemów psychologicznych.

Wiązać się mogą z długoterminowymi skutkami nierozwiązanych od lat problemów, z jakimi zetknęła się rodzina. Należą do nich:

- niskie poczucie bezpieczeństwa,
- niskie poczucie wartości,
- niskie poczucie sprawczości,
- brak perspektyw na przyszłość,
- poczucie izolacji,
- życie w stałym napięciu,
- nieufność wobec otoczenia, szczególnie wobec służb,
- apatia, depresja, poczucie krzywdy, agresja.

Formy pracy z rodziną

1. Wstępna diagnoza i kwalifikacja,
2. Nawiazywanie kontaktu (wymiana informacji),
3. Praca socjalna (pomoc w codziennych problemach życiowych),
4. Interwencja kryzysowa (pomoc i mediacja w kryzysach rodzinnych),
5. Grupa wsparcia (rodziców, matek, ojców, osób uzależnionych itp.),
6. Konsultacja wychowawcza (wzrost umiejętności wychowawczych),
7. Terapia rodzinna, małżeńska (proces zmian emocjonalnych).
8. Programy psychoedukacyjne.

Kierunki działań w pracy z rodziną po powrocie dziecka pod opiekę rodziców.

Wsparcie rodzinie, która ma trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych ma na celu przede wszystkim przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodziny oraz jej reintegrację co musi być prowadzone za jej zgodą i z aktywnym jej udziałem przy wykorzystaniu zasobów tej rodziny oraz zasobów zewnętrznych, środowiskowych.

Wsparcie rodzinie, która przeżywa trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zapewnia wójt. Polega ono głównie na: (ART. 8 ustawy)

- 1) analiza sytuacji rodziny oraz środowiska rodzinnego a także przyczyn kryzysu w rodzinie,
- 2) wzmocnienie roli i funkcji rodziny,
- 3) rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny,

- 4) podniesienie świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny,
- 5) pomoc w integracji rodziny,
- 6) przeciwdziałanie marginalizacji i degradacji społecznej rodziny,
- 7) dążenie do reintegracji rodziny,

Praca z rodziną

- konsultacje i poradnictwo specjalistyczne,
- terapia i mediacje,
- usługi dla rodzin z dziećmi, w tym usług opiekuńczo-wychowawczych,
- pomoc prawna, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego,
- organizowanie grup wsparcia lub grup samopomocowych.

Pomoc w opiece i wychowaniu

• dziecko może zostać objęte pomocą i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Placówka wsparcia dziennego współpracuje z rodzicami lub opiekunami dziecka. Pobyt dziecka w placówce jest nieodpłatny i dobrowolny, chyba że do placówki dziecko zostaje skierowane przez sąd.

Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w formie:

- opiekuńczej, która zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce i organizację czasu wolnego (koła zainteresowań, świetlice, kluby, ogniska wychowawcze),
 - specjalistycznej, która organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, prowadzi terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię,
 - pracy podwórkowej, która polega na działaniach animacyjnych i socjoterapeutycznych
- rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej, o której już mówiliśmy. Może jeszcze tylko warto wspomnieć, że ustawa nie określa, że muszą to być członkowie rodziny dziecka. Mogą to więc być osoby zupełnie z dzieckiem nie spokrewnione, które uzyskały pozytywną opinię kierownika OPS.

Założenia pracy z rodziną

1. Praca z rodziną naturalną jest pierwszą i najważniejszą formą przeciwdziałania patologii dziecka i dlatego należy zaczynać ją jak najwcześniej.
2. W związku z tym, dla zapobiegania patologii rodziny i patologii wychowania potrzebna jest wczesna diagnoza.
3. W okresie do 7 lat należy się skoncentrować na pracy z samą rodziną, natomiast praca z dzieckiem ma mniejsze znaczenie, jej efekty są nietrwałe.
4. W okresie szkolnym (7-15 lat) praca z rodziną jest nadal decydująca, ale jeżeli jej efekty są niewystarczające należy ją wesprzeć pracą z dzieckiem w rówieśniczej grupie korekcyjnej (np. w ognisku wychowawczym).
5. W okresie dorastania (15-20 lat) praca z rodziną ma już charakter pomocniczy, ponieważ młodzież jest już osobowościowo ukształtowana, a dominującym punktem odniesienia są częściej rówieśnicy niż rodzice.
6. W pracy z rodziną należy koncentrować się raczej na poprawie funkcjonowania całej rodziny niż tylko na poprawie jej postępowania z dziećmi.

7. W pracy z rodziną należy utrzymywać stałe regularne kontakty ze wszystkimi jej członkami, a nie tylko z najbardziej umotywowanymi.
8. Praca z rodziną wymaga całkowitej bezstronności wobec poszczególnych jej członków.
9. Prowadzący pracę z rodziną powinien starać się zrozumieć wzajemne relacje w rodzinie oraz uczucia i racje każdego z jej członków. Unikać należy oceniania ich ze swojego punktu widzenia.
10. Z rodziną warto pracować zespołowo, ponieważ zmniejsza to ryzyko patrzenia na nią poprzez pryzmat własnych subiektywnych ocen i norm oraz nieświadomych urazów i uprzedzeń.
11. Efektywna praca z rodziną musi być stała, regularna i intensywna oraz dotyczyć ważnych jej problemów.
12. Ponieważ większość tzw. „patologicznych rodzin” nie jest umotywowana do żadnych istotnych zmian (nie wiedzą, że są one możliwe i mogą od nich samych zależeć) należy aktywnie podejmować kontakty z tymi rodzinami.
13. Lepszym miejscem do kontaktów z rodzinami są ich domy niż pomieszczenia poradni czy ogniska ponieważ u siebie czują się swobodniej i bezpieczniej.
14. W pracy z rodziną nieumotywowaną i nieufną warto zaczynać od pomocy we wszystkich codziennych jej problemach (np. socjalnych), a rozmowy o dzieciach odłożyć na czas gdy ich bieżąca sytuacja się poprawi i nabiorą zaufania do terapeuty.
15. Pomagając rodzinie w jej codziennych problemach życiowych warto unikać wyręczania jej, ponieważ często to niepotrzebnie ją uzależnia i rodzi tylko roszczenia.
16. Nawet jeżeli w rodzinie dzieją się rzeczy przerażające, są tam bardzo silne więzi emocjonalne. Zerwanie tych więzi może u dziecka spowodować olbrzymi dramat i utratę sensu życia.

Cele pracy z rodziną

1. Pomoc w rozwiązywaniu życiowych problemów rodziny.
2. Pomoc w konstruktywnym rozwiązywaniu konfliktów i kryzysów w rodzinie.
3. Wspieranie integracji rodziny, wspieranie więzi uczuciowych w rodzinie.
4. Neutralizowanie patogenicznego oddziaływania rodziny na dzieci.
5. Odbudowanie funkcji opiekuńczych i wychowawczych rodziny wobec dzieci.
6. Pomoc w integracji rodziny z jej otoczeniem społecznym.

Do podstawowych zadań osób pracujących z rodzinami należy pomoc w:

1. pokonaniu trudnych kryzysów, które związane są ze zmianami etapu życia rodzinnego.
2. wzmocnieniu pewności siebie rodziców i rozszerzeniu ich możliwości skutecznego porozumienia się z własnym dzieckiem poprzez właściwe odczytywanie jego zachowania.
3. zlokalizowaniu błędów, które rodzice nieświadomie popełniają skazując dziecko i siebie na granie sztywnych ról, których efektem jest ciągłe napięcie i kontrola, które mogą spowodować wejścia w uzależnienia.

4. usprawnieniu komunikacji w rodzinie i wyjaśnieniu relacji między małżonkami, aby nie musieli używać dziecka do zaspokajania swoich potrzeb i prowadzenia walki o to, kto ma rację.
5. uświadomieniu sobie a następnie zmianie motywów postępowania wynikających z nieświadomych reguł wyniesionych ze swoich własnych rodzin.

Na podstawie współczesnej wiedzy na temat psychologii rodziny, nie wydaje się możliwa skuteczna praca tylko z jednym z jej członków z pominięciem innych. Stąd wszelkie programy profilaktyczne, plany pomocy indywidualnej powinny w swoich celach uwzględniać pracę z całą rodziną dziecka.

Wykaz aktów prawnych:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r.
- Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.
- Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z dn. 9 czerwca 2011 r.
- Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z 29 lipca 2005 roku (Dz.U. Z 2005 r. Nr 180,poz. 1493 z późn. zm.),
- Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw z 10 czerwca 2010 r (Dz. U. Z 2010 r. Nr 125, poz.842),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieskie Karty” (Dz. U. Z 2011 r. nr 209, poz.1245),
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 marca 2011 roku w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. Z 2011 r. Nr 11.81, poz. 448),
- Kodeks postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.),
- Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 roku (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.),
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 25 lutego 1964 roku (Dz. U. Nr 9,poz.59 z późn. zm.),
- Ustawa o Policji z 6 kwietnia 1990 roku (Dz.U. Z 2007 r, Nr 43, poz.277 z późn. zm.).

Bibliografia

- Andrzejewski M. Domy na piasku, 2007
- Bartnikowska U., Zranione dziecko – czy wystarczy je tylko kochać? Perspektywa rodzin adopcyjnych i zastępczych, 2013
- Bettelheim B. Wystarczająco dobrzy rodzice, 2005
- Dąbrowska-Jabłońska I: Terapia dzieci i młodzieży: metody i techniki pomocy psychopedagogicznej. 2006
- Drozdowski L. , Model i standardy diagnozy posttraumatycznych zaburzeń rozwojowych u dzieci, 2014
- Drozdowski L., Dziecko z doświadczeniem kompleksowej traumy, Rodzinne domy dziecka – opieka, terapia, wychowanie, 2011
- Gray D., Adopcja i przywiązanie, 2010
- Herman J. *Przemoc: uraz psychiczny i powrót do równowagi*, 2002. (Seria na Ratunek)
- Kamińska U. Zranione dzieciństwo, 2000
- Keck G.C., Kupecky R.M., Wychowanie zranionego dziecka
- Liciński M., Federacja na rzecz Reintegracji Społecznej Towarzystwo Psychoprofilaktyczne. Rodzinna Opieka Zastępcza – standardy postępowania
- Schooler J.E., Keefer Smalley B., Callahan T.J., Zranione dzieci, uzdrawiające domy, 2012
- Towarzystwo NASZ DOM, Podręcznik Programu PRIDE Rodzinna Opieka Zastępcza/Adopcja

Porozumienie w sprawie kontaktów z dzieckiem

Zawarte w dniu w, pomiędzy:

....., zam., członkiem rodziny
zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego,

a

....., zam., matką/ojcem dziecka -
.....,

o następującej treści:

§ 1

Celem niniejszego porozumienia jest ustalenie kontaktów matki/ojca z dzieckiem -
....., które przebywa w rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej
funkcję pogotowia rodzinnego małż.

§ 2

1. Strony zgodnie postanawiają, iż kontakty matki/ojca z dzieckiem będą odbywać się
w następujący sposób:
spotkania z dzieckiem odbywać się będą w
.....;
1) spotkania odbywać się będą co tydzień/co dwa tygodnie/co miesiąc;
2) termin pierwszego spotkania wyznaczony został na dzień:, godz.;
terminy następnych spotkań wyznaczane będą na bieżąco;
3) każde spotkanie będzie trwało około 1 godziny.
2. Szczegółowy harmonogram spotkań z dzieckiem określa załącznik do porozumienia.

§ 3

1. Matka/ojciec dziecka zobowiązuje się przychodzić na spotkania z dzieckiem
w uzgodnionych terminach, trzeźwa/y, bez osób trzecich oraz w dobrym stanie zdrowia
(przeziębienie wyklucza możliwość spotkania z dzieckiem).
2. Matka/ojciec dziecka może przynosić na spotkania z dzieckiem prezenty po uprzednim
uzgodnieniu z członkiem rodziny zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia
rodzinnego.

§ 4

Porozumienie niniejsze zostało zawarte na czas określony, od dnia jego podpisania do dnia
zakończenia pobytu dziecka w rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia
rodzinnego.

§ 5

Porozumienie sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

.....
Opiekun zastępczy

.....
Matka/Ojciec dziecka